

ЦРТЕ ЛИЧНОСТИ КАО ПРЕДИКТОРИ УСПЕХА У СПОРТУ

Сажетак: У фокусу пажње овог рада је питање повезаности црта или особина личности са успехом у спорту. Најпре се излажу основне претпоставке приступа заснованог на цртама личности, наглашава се да је то најчешће коришћени приступ у психологији спорта а затим се наводе тешкоће у његовој примени на испитивање повезаности особина личности са спортским успехом. У раду се такође разматрају разлози због којих је ова традиционално привлачна тема, упркос свом несумњивом значају, у новије време (1) почела да губи на популарности међу спортским психолозима и (2) зашто је довела до поларизације истраживача – до поделе на оне који и даље верују да одређене особине личности доприносе успеху спортиста и да је, отуда, могуће предвидети успех спортиста познавањем таквог склопа личности и на оне истраживаче који сматрају да се успех у спорту не може са тачношћу предвидети само на основу знања о цртама нечије личности. На крају, сугерисани су начини на које је могуће унапредити истраживање ове теме: ослањање на интеракционистички приступ разумевању личности и примена мултиметодског приступа који комбинује квантитативне и квалитативне истраживачке методе. Истакнуто је да су на тај начин истраживачи у бољој позицији да увећају практичне импликације својих налаза у овој важној области психологије спорта.

Кључне речи: црте личности, успех у спорту, предикција, интеракционистички приступ, мултиметодски приступ, психологија спорта и вежбања

Увод

Повезаност између личности и спорта – односно, спортског понашања (извођења) или успеха – традиционално представља истакнуту област истраживања у савременој психологији спорта, са важним практичним импликацијама. У новије време, као што знамо, та повезаност је проширена на практиковање физичког вежбања, односно на физичку рекреацију. Тако, ова све актуелнија и све развијенија примењена дисциплина психологије пружа корисна знања, стратегије и интервенције које могу помоћи спортистима и вежбачима да буду успешнији у својим спортским или физичко-рекреативним активностима – дакле, да имају већу корист од учешћа у спорту и вежбању (нпр. Tod, Thatcher and Rahman, 2010).

Уопштено, пажњу психолога спорта и вежбања углавном заокупљају следећа два кључна питања: (1) Како психолошки фактори *утичу* на учествовање и извођење (успех) у спорту и вежбању? и (2) Који су психолошки ефекти бављења спортом и вежбањем? Питање повезаности личности, њених црта или особина, са спортским успехом пример је једне од специфичних тема повезаних са првим питањем. Личност и успех у спорту је, у суштини, питање *индивидуалних разлика* – то јест, питање систематског начина на који се људи доследно разликују међу собом и утицаја тих разлика на њихово понашање. А то подразумева испитивање и описивање релативно доследних и трајних аспеката личности као организованог и интегрисаног скупа карактеристика (мисли, осећања и понашања) које чине појединце јединственим, различитим од других појединаца.

Приступ заснован на цртама личности

Разна теоријска гледишта у психологији описују и објашњавају личност на различите начине. Тако, представници хуманистичке психологије, а у извесном смислу и заступници психодинамичких приступа, истичу јединственост појединца. С друге стране, нагласак теоретичара црта је првенствено на *индивидуалним разликама*, које се изражавају као тачка дуж континуума за сваког појединца.

У области спорта и вежбања користи се неколико различитих теоријских приступа истраживању личности. Према једној широј подели (Vealey, 2002), ти приступи се могу сврстати у три групе: (1) приступе фокусиране на особу, (2) приступе фокусиране на средину и (3) приступе фокусиране на интеракцију. Укратко, приступи фокусирани на *особу* – у које спадају и теорије црта, теорије које узимају као основне делове или јединице описа личности *црте* – полазе од опште претпоставке да личне диспозиционе карактеристике узрокују понашање појединца; у приступима фокусираним на *средину*, ситуациони фактори утичу на људско понашање а и према *интеракционистичким* приступима, понашање се може најбоље предвидети интеракцијом фактора особе (њених личних карактеристика) и фактора средине (ситуације).

Психологија личности је интелектуална основа за истраживање црта или особина индивидуалних разлика. Психолози који се баве цртама личности првенствено су заинтересовани за одређивање начина на које се људи *међусобно разликују*. Они истичу да се било који смислени начин на који се људи међусобно разликују може потенцијално сматрати особином личности. Од преовлађујућих теоријско-истраживачких приступа личности, приступ који се заснива на проучавању црта још увек се највише користи у психологији спорта, а чини се да је тако и у самој матици психологије.

Популарност овог приступа може се објаснити великим бројем упитника за процењивање личности. Међутим, као што је Бандура нагласио, упитнички

формати су превише општи, а питања деконтекстуализована и неспецификована. Због тога њихова предиктивна моћ зависи од степена у којем испитаник поседује могућност да визуализује сопствене активности. У већини упитника и инвентара личности битно се занемарује улога *контекста* – чињеница да се људи често различито понашају (реагују) у зависности од постојећег контекста. Уз то, утицај фактора личности у људском функционисању често се недовољно препознаје зато што су у средишту пажње *статичне* одлике индивидуалних разлика а не личне детерминанте понашања, које функционишу као сложени *динамички* фактори у каузалним структурама. Дакле, личне детерминанте не функционишу као статички елементи, на начин приказан у психологији индивидуалних разлика (према: Смедеревац и Митровић, 2006).

Личност се у овом приступу одређује као релативно стабилан скуп црта или особина, које чине да понашање особе буде доследно током времена и у разним ситуацијама. Историјски посматрано, овај приступ је био усмерен на прецизност мерења – дакле, квантификацију. Од свих перспектива и стратегија истраживања личности, приступ црта личности највише је математички и статистички оријентисан. То је због тога што се у њему наглашава *количина*, уверење да се људи међусобно разликују у количини у којој поседују одређене особине (Larsen i Buss, 2008). Конструкти црта личности, којима се описује и анализира склоп (структура) личности посредством упитника и инвентара за процену личности, директно се односе на релативну *доследност* у понашању појединца. Тако, кад се за некога каже да је агресиван, тој особи се *придаје* једна црта личности и подразумева се да се она у различитим околностима понаша *слично* – дакле, агресивно. Штавише, подразумева се да ће се она агресивно понашати и у *предстојећим* околностима. Значи, на основу црта се не само описује и објашњава нечија личност, него се исто тако и предвиђа како ће се особа вероватно понашати у будућности (Поповић, 2002). Као што је истакнуто, црте су релативно трајни делови личности и одлике по којима се појединци међусобно разликују. Те разлике су квантитативне, јер се за црте каже да постоје на континууму. На пример, свака особа има неки ниво (степен) изражености црте анксиозности у распону од ниског до високог нивоа (степен).

Пре него што пређемо на централни део излагања, потребно је осврнути се на једну корисну појмовну дистинкцију – разлику између *црта* и *стања* личности. Треба напоменути да је овде то концептуално разликовање важно, јер, речено је, претпоставка је да особина коју истражујемо мора бити релативно стабилна, трајна. Уколико би црте биле лако променљиве и веома зависне од спољашњих околности, онда се не би могло говорити о цртама личности, већ само о специфичним реакцијама на специфичне ситуационе стимулусе. То онда значи да би сви истраживачки закључци нужно били умногоме ограничени, ефемерни. А према многим запажањима, психолози спорта у својим истраживачким радовима често користе термине „црта“, „особина“ и „стање“ личности на нејасан па и збркан начин. Томе, истина, доприноси и заводљивост сâмог израза „стање личности“. Психолози се, ипак, генерално слажу да

је „стање“ нешто што има тенденцију да буде релативно краткотрајно и условљено ситуационим факторима, за разлику од „црте“ која је релативно трајна диспозиција личности и основа за одређено понашање. Уз то, појам стања се најчешће среће када је реч о менталном здрављу и о емоцијама као што су анксиозност или страх, љутња или стрес. Тако, док су *црте* релативно трајни начини понашања и стабилни аспекти личности, *стања* се односе на постојећа осећања, мисли и понашања која се могу брзо променити зависно од промене средине или околности.

Личност и успех у спорту

Уопштено се може рећи да је разумевање личности корисно за стручњаке који се баве спортом и вежбањем. Сазнања о личности уопште и о личности конкретних појединаца посвећених спорту или вежбању могу значајно допринети ефикаснијем раду тренера. Користећи та сазнања, они могу да *прилагоде* свој начин рада потребама и преференцијама спортиста и важбача. На пример, од велике користи може бити знање о томе како спортиста или рекреативни вежбач реагује на охрабривање или на критику, или рецимо знање о томе како самопоуздање утиче на успех или на овладавање исправном техником у одређеном спорту и облику вежбања.

У овој области истраживања истиче се да постоје бар три важна разлога за мерење различитих аспеката личности. Прво, мере личности омогућују долажење до одређених корисних општих сазнања о људима, као што је рецимо њихова склоност да се пре такмичења осећају анксиозно. Друго, овакве мере пружају истраживачима податке о личности који се могу теоријски објаснити и саопштити другима. Коначно, мере личности могу помоћи психолозима спорта и вежбања да предвиде понашање и успех у овим активностима (Carducci, 2009). Међутим, исто тако се признаје да је испитивање повезаности између личности и успеха спортиста тешко из неколико разлога. Тако, један од разлога је то што постоји велики број различитих врста спортова; потенцијално, различите личности погодне су за различите спортове, од којих су неки тимски а неки индивидуални. Други разлог је то што је личност *сложена* и састоји се од великог броја разних димензија, а само су *одређене* особине личности непосредније повезане са спортским успехом, док се за неке друге димензије личности то не може рећи.

Ипак, спроведена су бројна истраживања са циљем идентификовања разних аспеката те повезаности, укључујући повезаност између црта личности и спортског успеха. Приликом испитивања све последње повезаности, психолози спорта су усмерили истраживачку пажњу на три специфичне области. Најпре, они су настојали да утврде повезаност одређених црта личности са специфичним групама спортиста – на пример, разлике између оних који се баве индивидуалним и оних који се баве групним спортовима. Поред тога, предмет

пажње биле су и психолошке разлике између спортиста и неспортиста. Друго, истраживачи су настојали да процене да ли се на основу црта личности може предвидети успех у бављењу спортом. Треће, интересовали су се за питање да ли учешће у спорту и вежбању може довести до одређених промена црта личности (Vealey, 2002).

Повезаност личности и успеха у спорту је тема истраживања са дугом традицијом у психологији спорта, која сеже до шездесетих година прошлога века. Дакле, у време када је психологија спорта и вежбања почела да се успоставља као академска психолошка дисциплина, личност је брзо привукла пажњу истраживача у овој области примењене психологије. Током 60-их и 70-их година двадесетог века, психолози спорта и вежбања посебно су били фокусирани на питање да ли разлике у погледу димензија личности – на пример, разлике на димензији екстраверзија–интроверзија – могу бити поуздана основа за статистички значајно предвиђање успеха у различитим спортовима. Већ током тог периода, како наводи једна опсежна прегледна студија (Fisher, 1984), спроведено је више од хиљаду истраживања ове врсте.

Међутим, занимљиво је да је упркос ране привлачности и препознате значајности ова тема у новије време почела полако да губи на популарности међу спортским психолозима. Шта је разлог томе? Према неким оценама (нпр. Vealey, 2002), интересовање спортских психолога за област личности с временом је донекле смањено због тога што су бројна спроведена истраживања пружала мало доследних и корисних закључака. Отуда, питање да ли одређене особине личности доприносе успеху спортиста – односно, да ли можемо предвидети успех у спортском извођењу на основу истраживачких налаза о личности спортисте – познато је у академској литератури као „*лаковерно – скептично*“ *расправа* (Shaw, Gorely and Corban, 2005). Једна од главних претпоставки у овој области истраживања јесте да постоји такозвана *спортска личност* и да је, отуда, могуће *предвидети*, изражено у виду вероватноће, успех спортиста на основу одређених карактеристика таквог склопа личности. Ако је та претпоставка тачна, то онда значи да уколико се утврде особине личности које одликују успешне спортисте могуће је употребити те налазе за побољшање индивидуалног и тимског успеха у спорту.

Међу психолозима спорта, мишљења о томе још увек су већином подељена. С једне стране су истраживачи и практичари који оптимистички тврде да познавањем личности успешног спортисте можемо предвидети ко ће бити добар спортиста, дакле да црте личности могу бити предиктори спортског извођења. С друге стране су скептици који не верују да се успех у спорту може са тачношћу предвидети само на основу знања о нечијој личности – посебно ослањањем на приступ заснован на *цртама* личности, приступ проучавању личности за који сматрају да је у целини од веома ограничене помоћи за разумевање и предвиђање понашања у спорту и да отуда мере црта личности не би требало користити приликом избора играча у тимове (Златановић, 2013). То чак сматрају и они истраживачи у овој области који верују да су црте личности,

на неки начин, повезане са спортским успехом. Тако, Морган је истакао да се до бољег разумевања и предвиђања понашања спортиста може доћи када се мере *разне* специфичне димензије личности – дакле, не само црте, већ и стања и когнитивне стратегије, које се односе на вештине и понашања спортиста приликом такмичења – заједно са физиолошким варијаблама (Morgan, 1980). С тим у вези, новија истраживања су показала да успешни спортисти користе *разне* когнитивне стратегије, као и то да подучавање спортиста тим когнитивним стратегијама може значајно утицати на боље испољавање њихових моторичких вештина (Tod, Thatcher and Rohman, 2010).

Шта нам говоре истраживања повезаности између личности и успеха у спорту? Који је општи закључак ових истраживачких студија? Резултати више од хиљаду спроведених студија ове врсте показали су да црте личности, мерене стандардизованим упитницима и инвентарима као што су често коришћени „Ајзенков упитник личности“ и Кателов „Инвентар 16 фактора личности“ (16 ПФ), нису повезане са успехом у спорту на доследан начин. Наиме, показало се да су многе главне димензије личности повезане како са успехом тако и са неуспехом у спорту. Чак и црте анксиозности и самопоуздања – изгледа да нису од нарочите помоћи у предвиђању успеха код врхунских спортиста. На пример, истиче се да не мора значити да су спортисти са цртом анксиозности мање успешни у спорту од оних који по својој природи нису анксиозни. Показује се да је много важнији ниво анксиозности сваког спортисте у било којој ситуацији такмичења. Анксиозни спортисти који ипак постижу добре, па и врхунске, резултате вероватно су *научили* како да се носе са својом диспозиционом анксиозношћу (Shaw, Gorely and Corban, 2005).

Отуда је с временом изграђено уверење да су црте личности генерално од мале вредности у предвиђању спортског успеха. Ипак, употреба стандардизованих упитника је и даље најчешћи начин на који психолози спорта и вежбања мере димензије личности. Треба рећи да иако није утврђена снажна повезаност између главних димензија личности и спортског успеха, било је истраживања која су показала да су неке *специфичне* димензије – као што су перфекционизам, толеранција на бол и потреба за постигнућем – донекле више присутне код врхунских спортиста. Уз то, неки истраживачи су истакли да упитници и инвентари који су специфични за спорт боље предвиђају понашање спортиста и вежбача зато што узимају у обзир специфичне *контекстуалне* факторе и факторе *особе* повезане са спортом (Weinberg and Gould, 2007). Један пример је упитник Мартина и сарадника (Martin et al., 2001) „Ставови у психологији спорта – ревидирана форма“ који испитује ставове појединца према саветима које пружају спортски психолози. Истиче се да је овај новији упитник користан јер омогућује психолозима спорта и вежбања да предвиде који спортисти и рекреативни вежбачи су највише отворени и пријемчиви за добијање стручне помоћи на њихова психолошка питања (Tod, Thatcher and Rahman, 2010).

Овакав „проширени“ приступ је на трагу идеја неких истакнутих критичара теорија црта (нпр. Bandura, 1999; Mischel, 1990), који (1) не доводе у

питање значај интериндивидуалних разлика већ сматрају да је личност тако *комплексна* да ни један универзални систем црта не може да је опише и (2) сматрају да су фактори *личности* испреплетани са *ситуационим* факторима у толикој мери да се објашњење личности мора заснивати на анализи интеракција између особе и средине (Капрара и Ђервоне, 2003). Могло би се рећи да су ова критичка запажања утицала на многе психологе спорта и вежбања да се окрену *интеракционистичком приступу*, прихватајући гледиште да се понашање (извођење) или успех спортиста не може предвидети ослањањем искључиво на црте личности или на ситуационе факторе. Уместо тога, сагласно са приступом који се фокусира на интеракцију, потребно је узети у разматрање личне факторе, ситуационе факторе и интеракцију та два фактора (Vealey, 2002). Средишња одлика овог приступа, који стиче све већу популарност међу психолозима спорта и вежбања, тиче се начина на које појединци *опажају* себе и своју средину. То значи да димензије личности (као што су перфекционизам или самопоуздање) или средински фактори (као што су рецимо утицај гледалаца или стил тренирања) нису по себи довољни да би се могло разумети и предвидети понашање спортиста или вежбача, већ је неопходно проценити лична опажања и тумачења спортиста тих варијабли (Tod, Thatcher and Rahman, 2010).

Нека методолошка питања

Као и у свим емпиријским истраживањима, и у овој области су од кључне важности питања која се тичу како самих психолошких мерних инструмената за процену личности тако и начина спровођења истраживања.

Као што су неки аутори приметили (нпр. Vealey, 2002), један разлог зашто су психолози спорта и вежбања долазили до различитих истраживачких закључака може бити то што су постојала *ограничења* у добром делу тих истраживања, као што је рецимо примена *неприкладних* упитника самопроцене. Међутим, поред психометријских питања *валидности*, односно степена у којем упитници и инвентари личности (или друге методе прикупљања података) мере оно што циљају да мере, и проблема *поузданости* мерења (колика је вероватноћа да ће се приликом поновљене процене добити исти резултат?), као и општег питања предности и недостатака употребе стандардизованих упитника, укључена су следећа методолошка питања: да ли су нацрти одговарали сврси истраживања, да ли су варијабле добро дефинисане и адекватно мерене, да ли је примењена одговарајућа статистичка обрада података, да ли су (још важније) добијени налази адекватно протумачени и, коначно, да ли је величина узорка примерена – односно, да ли су узорци довољно велики да се закључци могу уопштавати, што је, знамо, један од захтева и идеала сваког квантитативног истраживања.

Наравно, поред наведених питања, није без значаја и питање *мотивисаности*, односно воље и спремности за сарадњу испитаника (учесника) у овак-

вим истраживањима, питање разумевања упитничких ајтема као потенцијалног извора варијансе одговора и пристрасности, као и питање *искрености* приликом одговарања на ајтеме (ставке) у упитнику. С тим у вези, иако се многи слажу да постоје одређене предности упитника као мерног инструмента за процену личности или појединих особина (нпр. лакоћа задавања и скоровања, исти начин третирања, већа поузданост и објективније скоровање услед стандардизације упитника, лакоћа одговарања), они се ослањају на „папир-и-оловка“ облик искрености у одговарању на питања и ставке. Наиме, могуће је да спортисти неће желети да одговарају искрено уколико мисле да ће њихови одговори доћи до тренера. Исто тако, могуће је да спортисти неће увек имати довољно самопоуздања да у одговорима пруже тачне самопроцене или самоописе, а у ситуацији одговарања на питања (ставке) испитаници немају могућност да (као у интервјуу) појасне или образложе своје одговоре (Carducci, 2009).

Прегледи истраживања повезаности личности и спортског успеха показују да у овој области заиста постоје разни методолошки проблеми и тешкоће. На пример, испитивање је каткад проблематично зато што истраживачи користе исте термине за варијабле које се суштински односе на *различите* ствари. Тако, већ сâм израз „спортиста“ може имати неколико значења – од врхунског (елитног) преко аматерског до рекреативног нивоа – што чини да поређања буду непоуздана. Слично, конструкт личности мери се или процењује на мноштво начина, од којих су неки метријски непроверени у погледу поузданости и валидности. Поред тога, планирани и реализовани узорци испитаника често су сувише мали, због чега се оправдано доводи у питање генерализација добијених резултата истраживања.

Уместо закључка: предлог начина да се унапреди истраживање у овој области

Личност је једна сложена психолошка целина која се састоји од различитих узајамно и динамички повезаних делова или елемената а спорт (посебно данашњи спорт) је, с друге стране, сложена психофизичка активност (сложенија, наравно, од рекреативног вежбања) са посебним карактеристикама, обрацима, захтевима и изазовима. Осим тога, као што психолози личности истичу (нпр. Смедеревац и Митровић, 2006), и сâма психологија личности је толико сложена област да ниједна њена теоријска парадигма не може да поседује високу предиктивну моћ. Кад су у питању феномени личности интеракција између наследних утицаја, спољашњих околности и сâме личности је веома сложена.

Повезаност личности и успеха у спорту је стара истраживачка тема у психологији спорта која је у новије време побудила критичко мишљење доброг дела истраживача у овој области. У средишту тих критика је приступ заснован на испитивању индивидуалних разлика, или димензија по којима се спортисти (и неспортисти) међусобно разликују. Посреди је номотетски или квантитативни

приступ фокусиран на особине или црте личности као стабилне унутрашње карактеристике особе за које се претпоставља да узрокују понашање и поседују стабилност у времену и различитим ситуацијама. Шире гледано, незадовољство психолога спорта овим приступом или парадигмом вероватно је донекле одраз критичких неслагања и расправа у психологији личности поводом концепта особине или црте (дебате „личност – ситуација“). То је допринело, као што смо истакли, све већем прихватању приступа који су фокусирани на разматрање интеракције фактора личности и фактора ситуације (средине). Данас су *интеракционистички* приступи све популарнији међу психолозима спорта и вежбања. То је обећавајући развој у овој области примењене психологије и важан начин унапређивања разумевања и предвиђања успеха у спорту. Јер, уместо једностраног и једносмерног детерминизма психологије црта (диспозиционизам) и ситуационистичких гледишта (ситуационизам), пажња се посвећује карактеристичним релацијама између особе и спољашњег окружења – односно, различитим интеракцијама детерминанти које остварују узајамне утицаје.

Иако већина истраживања у овој области користи инвентаре личности – полазећи од основне претпоставке да се личност може свести на мали број димензија изведених применом факторске анализе – за утврђивање индивидуалних разлика дуж једног континуума, чиме се могу добити *групни* скорови (номотетски приступ), треба нагласити да постоје друге методе испитивања личности и понашања које су више фокусиране на јединственост појединца (идиографски приступ). Један такав идиографски оријентисан приступ који се потенцијално може употребити у психолошком истраживању личности спортиста јесте испитивање система личних конструктора применом разноврсних облика Келијевог „Теста репертоара конструктора улога“, који се популарно назива још „Мрежом репертоара“. Тако, уместо да се спортисти описују претходно утврђеним цртама личности, овде се допушта да сваки спортиста *конструише* личност на свој сопствени начин. Кели је творац *теорије личних конструктора*, која се заснива на премиси да свако од нас има јединствено виђење света посредством својих личних конструктора. Систем личних конструктора неке особе обезбеђује темељ и основу помоћу које она конструише своју „мапу стварности“. Конструктори произлазе из личног искуства особе и имају *предвиђајућа* својства (Show, Gorely and Corban, 2005; Stojnov, 2003).

У емпиријским истраживањима која су дизајнирана са циљем да испитају повезаност између личности и спорта, посебно особине личности успешних спортиста, може бити исто тако веома корисно комбиновати разне и различите приступе, методе и технике прикупљања података. Наиме, истраживачи који се интересују за ову тему могу да примене не само номотетски оријентисане *квантитативне* методе прикупљања података (дакле, оне које продукују бројеве), користећи стандардизоване мерне инструменте као што су разни упитници и инвентари личности за утврђивање црта или димензија личности, него исто тако и неке од идиографски оријентисаних *квалитативних* метода испитивања (које продукују категорије или значења). На пример, могу се применити квалитативне методе као што су, рецимо, студија случаја, фокус групе, биографско

истраживање, анализа садржаја и различити облици посматрања (непосредно и учесничко посматрање) и интервјуа (индивидуални и групни, структурисани и полуструктурисани интервју) (Златановић, 2013).

Такав *мултиметодски* (комбиновани или мешовити) приступ може бити плодотворан и користан. Он омогућује истраживачима да комбиновањем метода из „оба света“ уједно умање проблеме и ограничења како квантитативних тако и квалитативних метода истраживања и да искористе њихове предности у настојању да пруже вредне и корисне налазе о особинама личности које су повезане са успехом у спорту. Подршку за примену оваквог приступа пружају и сâми методолози, о чему јасно говори следеће запажање: „Осим позива на комбиновање квантитативних и квалитативних метода, непродуктивна дебата о ’једној правој методи’ се данас померила у већини друштвених наука ка много конструктивнијем питању о томе која је метода најбоља за које истраживачке циљеве“ (Фајгел, 2005: 310).

На овај начин, прихватајући *методолошки плурализам* – креативну примену вишеструких методологија, истраживачи су такође у бољој позицији да увећају *практичне* импликације својих налаза у овој важној области психологије спорта и вежбања.

Литература

- Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of personality. U: D. Cervone and V. Shoda (eds), *The coherence of personality: Social – cognitive bases of consistency, variability, and organization* (185–241). New York: Guilford Press.
- Carducci, B. J. (2009). *The psychology of personality: Viewpoints, research, and applications*. Chichester: Wiley – Blackwell.
- Fajgelj, S. (2005). *Metode istraživanja ponašanja*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Fisher, A. C. (1984). New directions in sport personality research. U: J. M. Silva, III and R. S. Weinberg (eds), *Psychological foundations of sport* (70–80). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Kaprara, Đ. V. i Červone, D. (2003). *Ličnost: determinante, dinamika i potencijali*. Beograd: Dereta.
- Larsen, R. J. i Buss (2008). *Psihologija ličnosti: područja znanja o ljudskoj prirodi*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Martin, S. B., Kellmann, M., Lavallee, D. and Page, S. J. (2001). *The sport psychology attitudes – revised form manual*. Denton, TX: University of North Texas.
- Mischel, W. (1990). Personality dispositions revisited and revised: A view after three decades. U: L. A. Pervin (ed.), *Handbook of personality: Theory and research* (111–134). New York: Guilford.
- Morgan, W. P. (1980). The trait psychology controversy. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 51, 50–76.

- Popović, B. V. (2002). *Bukvar teorije ličnosti*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju Društva psihologa Srbije.
- Show, D., Gorely, T. and Corban, R. (2005). *Sport and exercise psychology*. New York: Garland Science/BIOS Scientific Publishers.
- Smederevac, S. i Mitrović, D. (2006). *Ličnost – metodi i modeli*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Stojnov, D. (2003). *Psihologija ličnosti konstruktata: uvod u teoriju i terapiju*. Beograd: Zepter Book World.
- Tod, D., Thacher, J. and Rahman, R. (2010). *Sport psychology*. London: Palgrave Macmillan.
- Vealey, R. S. (2002). Personality and sport behavior. U: T. S. Horn (ed.), *Advances in sport psychology* (43–82). Champaign, Il: Human Kinetics.
- Weinberg, R. S. and Gould, D. (2007). *Foundation of sport and exercise psychology*. Champaign, Il: Kinetics.
- Zlatanović, Lj. (2013). Istraživanje povezanosti između ličnosti i uspeha u sportu: stanje i perspektive. Rad saopšten na Nacionalnoj konferenciji sa međunarodnim učešćem „Fizička kultura i moderno društvo“, Fakultet pedagoških nauka u Jagodini, Univerzitet u Kragujevcu. Jagodina, 15–16. juni, 2013.

Ljubiša Zlatanović

PERSONALITY TRAITS AS PREDICTORS OF SUCCESS IN SPORT

Summary: This paper focuses on the relationship between personality traits or characteristics and success in sport. First, the basic assumptions of the approach based on personality traits are presented, and it is emphasized that this is the most commonly used approach in the psychology of sport. Then, the difficulties in applying this approach to the examination of the relationship between personality characteristics and sporting success are described. The paper also discusses the reasons for which this traditionally attractive topic, in spite of its undoubted importance, has recently (1) started to lose its popularity among sport psychologists, and (2) why it has led to a polarization of researchers – to the division of them into those who still believe that certain personality characteristics contribute to sporting success and, thus, it is possible to predict the success of athletes by knowing such a set of personality characteristics, and to those researchers who believe that sporting success cannot be predicted with accuracy based on the knowledge of someone's personality traits only. In the end, the paper suggests the ways in which it is possible to improve the exploring of this topic: reliance on an interactionist approach to understanding personality and application of a multi-method approach, which combines quantitative and qualitative research methods. It is pointed out that in this way researchers are in a better position to increase the practical implications of their findings in this important area of sport psychology.